

Včasné stanovení rizika vzniku zubního kazu

MUDr. Jiří Liška, CSc.

(vědecký sekretář OSPDL ČLS JEP)

Doc. MUDr. Vlasta Merglová, CSc.

(předseda České společnosti pro dětskou stomatologii)

Zubní kaz v dočasné dentici

- Dočasné zuby prořezávají mezi 6. - 30. měsícem života.
- Dočasný zub může být postižen kazem velmi brzy po prořezání do dutiny ústní.
- Zubní kaz může vzniknout již v kojeneckém a batolecím věku.
- U malých dětí je ošetření zubního kazu problematické.
- Prevence zubního kazu u malých dětí je naopak jednoduchá.

Zubní průkaz dítěte

Na základě jednání pediatrických společností, společnosti neonatologické a pedostomatologické na úrovni Ministerstva zdravotnictví byl připraven a do očkovacího zdravotního průkazu vložen Zubní průkaz dítěte. Jeho smyslem je včas zajistit dětem primární prevenci zubního kazu na základě pravidelných kontrol u praktického zubního lékaře od prvního roku věku. Tyto společnosti včetně stomatologické vydaly již v září 2002 odborné stanovisko k prevenci zubního kazu u dětí a k fluoridaci.

Zubní průkaz dítěte

Důvody k zavedení průkazu

1. Podprůměrný stav orálního zdraví batolat a předškolních dětí.
2. Absence monitorování a malá dostupnost informací o nástrojích a možnostech primární prevence zubního kazu.
3. Nedostatečný příjem fluoridů x riziko nadměrného příjmu

Zubní průkaz dítěte slouží k zápisu přehledné informace pro odborníky i rodiče o tom, zda je dítě v pravidelné péči praktického zubního lékaře a zda užívá některou z forem fluoridové prevence zubního kazu.

Zubní průkaz dítěte

- Byl představen na tiskové konferenci České stomatologické komory 31.1.2005.
- Současně byly vytvořeny standardy provádění preventivních prohlídek u dětí od 1. roku věku do 6 let včetně (www.mzcr.cz)

Příčiny vzniku zubního kazu

- Zubní kaz je lokalizovaný patologický proces mikrobiálního původu, postihující tvrdé zubní tkáně.
- Na vzniku zubního kazu se podílí několik faktorů
  1. Mikroorganismy zubního plaku
  2. Vnímavá zubní tkáň
  3. Sacharidy přijímané v potravě
  4. Čas – zubní kaz vzniká až po určité době působením uvedených faktorů

Příčiny vzniku zubního kazu

Kariogenní mikroorganismy plaku - nehemolytické streptokoky ze skupiny *Streptococcus mutans* a Laktobacilly syntetizují ze sacharidů přítomných v dutině ústní silné organické kyseliny, které způsobují demineralizaci skloviny, a pokud není proces včas zastaven i destrukci tvrdých zubních tkání.

Přenos *Streptococcus mutans* na dětskou populaci

- Zubní kaz se v současné době považuje za infekční onemocnění, na kterém se podílí kariogenní mikroorganismy, jejichž přirozeným místem je dutina ústní člověka a podmínkou přítomnost zubů.
- Přenos probíhá prostřednictvím slin z dospělých na dítě, nejčastěji od matky.

Přenos *Streptococcus mutans* na dětskou populaci

Není příliš zdůrazňováno, že mezi matkou a dítětem se přenáší prostřednictvím slin množství kariogenních mikroorganismů např. kontrolou teploty kojenecké stravy v lahvi nebo na lžici nebo velmi časté „olíznutí“ dudlíku dítěte, který spadl na zem.

Prevence vzniku zubního kazu u dětí

○ Prenatální – správná výživa budoucí matky

- dvě preventivní zubní prohlídky během těhotenství (včasná sanace kazů, instruktáž péče o chrup, instruktáž péče o chrup budoucího dítěte, detekce SM v dutině ústní)

○ Postnatální

Proč má mít těhotná žena sanovaný chrup ?

- Vyvaruje se zánětlivých komplikací a stomatologických zákroků v těhotenství a v době po porodu.
- Sníží riziko přenosu SM do úst dítěte.

Předporodní a poporodní kontrola SM u matek

- Má za úkol zjistit, zda matka je SM pozitivní.
- SM pozitivní matka – je nutné zabránit přenosu na dítě – informace, chlorhexidin, xylitol.
- Xylitol – 3 - 5 x denně žvýkačku s xylitolem (celkem 5 g), žvýkat 5 min. (do vymizení sladké chuti), začít 3 měsíce před prořezáním prvních dočasných zubů u dítěte.

Xylitol v prevenci zubního kazu

- Xylitol je cukerný alkohol, který se získává zejména z březového dřeva.
- Xylitol má dobrou sladivost a brání vzniku zubního kazu.
- Při konzumaci xylitolu se nesnižuje pH v zubním plaku pravděpodobně tím, že podporuje salivaci.
- Inhibuje adhezi, růst a metabolismus úsních mikroorganismů.
- Ve spojení s fluoridy má synergický účinek.

Postnatální prevence vzniku zubního kazu

- Hygiena dutiny ústní
- Zamezení přenosu kariogenních mikroorganismů do dutiny ústní dítěte
- Fluoridy
- Výživové poradenství
- Pravidelné prohlídky u praktického zubního lékaře od 1. roku dítěte.

Úloha ústní hygieny v prevenci zubního kazu

- Nezastupitelnou úlohu v prevenci zubního kazu i onemocnění parodontu má pravidelné a důkladné odstraňování zubního mikrobiálního plaku – hygiena dutiny ústní.
- Každodenní ústní hygiena sestává z čištění chrupu zubním kartáčkem, pro čištění mezizubních prostor je vhodné použít tzv. zubní nit („dental floss“) nebo mezizubní kartáčky.

Hygiena chrupu u dětí

○ Hygiena chrupu u nejmenších dětí

Ø s ústní hygienou u dítěte by měli rodiče začít co nejdříve po prořezání prvních dočasných zubů, tzn. asi v **6 - 8 měsících věku**. Částečně prořezaný dočasný chrup u malého dítěte je nejvhodnější čistit kouskem gázy, která je navlhčena vlažnou vodou nebo tzv. prstáčkem.

Hygiena chrupu u dětí

Hygiena chrupu u dětí

○ Hygiena dutiny ústní ve věku 2 – 3 roky

Ø okolo 2 - 3 roku života má dítě již prořezaný kompletní dočasný chrup, v tomto věku má dítě začít používat svůj první zubní kartáček. Pro nejmenší děti mají kartáčky krátkou pracovní část z jemných vláken, která nezraňují měkké tkáně dutiny ústní. Nejvhodnější technikou čištění pro tuto věkovou skupinu jsou drobné krouživé pohyby kartáčkem po všech zubních ploškách. Používáme dětské zubní pasty s nízkým obsahem fluoridů (do 500 ppm), protože zubní pastu často polykají a tak fluoridy ze zubní pasty zvyšují denní alimentární příjem fluoridů a mohly se podílet i na vzniku fluorózy (skvrnitě skloviny).

Hygiena chrupu u dětí

- Hygiena dutiny ústní ve věku 3 – 6 roků
  - Ø děti ve věku 3 - 6 roků používají kartáčky s pracovní částí délky asi 20 mm s měkkými nebo středně tvrdými vlákny. Vhodná zubní pasta pro tuto věkovou kategorii obsahuje 500 - 800 ppm fluoridů.
  - Ø Rodiče se čištění chrupu aktivně zúčastňují.

Hygiena chrupu u dětí

- Hygiena dutiny ústní ve věku 6 - 10
roků

  - velikost hlavy zubního kartáčku 25 mm.

  - Ø zubní pasta s obsahem 800 - 1200 ppm F.

- Hygiena dutiny ústní ve věku 10 - 15
roků

  - Ø nejvhodnější zubní kartáček typu Junior

  - Ø zubní pasta s obsahem 1000 - 1500 ppm F.

Nové pohledy na vývoj ústní flóry – převzato od S.Karjalainen, M.D. Institute of Dentistry University of Turku

---

- Výrazný vzestup SM v ústní dutině od 12. do 30. měsíce věku dítěte.
- Také Lactobacillus má v ústní dutině vzestupnou tendenci, ale až od 2. do 3. roku dítěte, pak následuje jeho pokles.
- Přírodním místem výše uvedených mikrobů je ústní dutina a podmínkou přítomnost zubů.
- Stomatologové ve Finsku pohlížejí na rozvoj zubního kazu u batolat před 3. rokem věku jako na výsledek neznalosti a nezájmu rodičů, především matky.

Mikrobiologické testy

- Ke stanovení rizika vzniku zubního kazu se nejčastěji používají mikrobiologické testy a stanovení pH slin.
- Na základě mikrobiologického vyšetření lze zjistit koncentraci kariogenních mikroorganismů *Streptococcus mutans* a *Lactobacillus acidophilus* ve slinách.
- Mikrobiologické testy můžeme provádět v laboratoři nebo přímo v ordinaci.

Indikace použití mikrobiologických testů

---

1. Doplněk klinického vyšetření
2. Stanovení rizika vzniku zubního kazu u dětí a mladistvých
3. Plánování preventivních a terapeutických postupů
4. Plánování použití vhodných výplňových materiálů
5. Stanovení frekvence kontrolních vyšetření
6. Motivace pacienta

Detekce SM ve slinách

- Ve Finsku zjišťují výskyt SM ve vzorcích slin nebo v zubním mikrobiálním plaku, který získávají stěrem kartáčkem podél gingiválního okraje horních dočasných zubů.
- Tento vzorek aplikují na testovací proužky, ty umístí do kultivačního média, vloží do inkubátoru a po dvou dnech odečítají.
- Používají Dentocult – Strip Mutans test. Není bez zajímavosti, že tento test dodává firma Orion Diagnostica, která zajišťuje pro pediatry rychlou diagnostiku CRP.

Detekce SM ve slinách

Pozitivita testu znamená téměř jistotu vzniku kazu v dočasném chrupu.

U jedinců s pozitivním SM testem je nezbytně nutné pravidelně odstraňovat zubní mikrobiální plak, používat pasty s obsahem fluoridů a výrazně redukovat množství sacharidů v potravě.

Pozitivita testu u těhotné

Znamená

- Ø Nebezpečí vzniku zubního kazu v dočasném chrupu dítěte.
- Ø Nutnost pravidelného odstraňování zubního mikrobiálního plaku.
- Ø Nutnost čištění chrupu již v batolecím věku s používáním malého množství dětských zubních past s obsahem fluoridů.
- Ø Výrazná redukce příjmu sacharidů (množství i frekvence) v tekutinách a v potravě (sacharidy jsou metabolizovány za vzniku organických kyselin a tak jsou vytvořeny podmínky vedoucí k rozpuštění skloviny – Kaz z kojenecké láhve).
- Ø Zvážit podávání fluoridových tbl.
- Ø Smyslem těchto aktivit je vyhledávat rodiny s vysokým výskytem SM a zabránit pomocí preventivních metod přenosu SM na děti. Tímto způsobem, pravidelnou hygienou dutiny ústní a správnými výživovými návyky lze zabránit vzniku kazu v časném věku dítěte.

V souhrnné odborné práci o zubním kazu v dočasné dentici autoři uvádějí - (J.Dent.Res. 2001, 80 (10))

- Podmínky pro vznik kazu se objevují již v predentálním stádiu a to kolonizací *Streptococcus mutans* (SM).
- V bezzubých ústech kojence může SM tvořit pouze součást přechodné flóry. Nejsou zde ještě možnosti pro trvalou implantaci, která vznikne až po prořezání prvních dočasných zubů.

Doporučení

- American Academy of Pediatric Dentistry a American Dental Association doporučují první návštěvu dítěte u stomatologa v prvním roce věku dítěte. Současně také upozorňují na větší stomatologické problémy dětí s dočasnými zuby, které se narodily předčasně. Zdůrazňují, že zvláště pro rodiče nezralých dětí by měla být návštěva stomatologa v prvním roce imperativem. Současně také doporučují detekci kariogenních mikrobů v ústech kojence nebo batolete.
- Vysoká koncentrace mikroorganismů *Streptococcus mutans* a *Lactobacillus acidophilus* ve slině upozorňuje na vysoký kariogenní potenciál ústního prostředí.

Detekce Streptococcus mutans

K detekci Streptococcus mutans ve slinách a zubním plaku je možné použít Dentocult® SM Strip mutans. Metoda je založena na použití selektivního kultivačního média a adherenci bakterií Streptococcus mutans na testovací proužek. Přítomnost a množství mikroorganismů se zjišťuje ve stimulované slině nebo plaku.

Pracovní postup

---

1. Příprava kultivačního média

- 15 minut před odběrem vzorku vložíme do lahvičky s kultivačním médiem bacitracinový disk a jemně promícháme

2. Odběr vzorku

- stimulovanou slinu získáme tím způsobem, že pacienta necháme žvýkat parafinovou kuličku po dobu 1 minuty. Poté pacient vyplivne přebytek slin a testovací proužek přitiskneme na hřbet jazyka smočený slinami.

Pracovní postup

---

3. Uložení testovacího proužku

- hladkou část testovacího proužku upevníme do víčka lahvičky se selektivním médiem a poté vložíme proužek do lahvičky.

4. Inkubace

- vzorky inkubujeme 48 hodin při teplotě 35 - 37°C.

Pracovní postup

---

5. Hodnocení nálezů

- po inkubaci je *Streptococcus mutans* patrný jako tmavě až světle modré, vyvýšené kolonie na hrubém povrchu testovacího proužku.
- za rizikové se považují hodnoty odpovídající stupni 2 a 3 na modelové tabulce (tj. 100000 a více bakterií v 1 ml sliny).

Detekce *Lactobacillus acidophilus*

- K určení hustoty laktobacilů ve stimulované slině se používá kultivační metoda dip-slide Dentocult® LB.
- Pracovní postup je obdobný jako u předchozího testu
- Hodnocení nálezu – přítomnost laktobacilů se jeví jako bílé až průhledné kolonie, hustotu určíme opět porovnáním s modelovou tabulkou.

Testy pro dentální hygienu

○ Dentocult® SM Strip mutans

n monitorování infekce *Streptococcus mutans*

○ Dentocult® LB

n snadná detekce *Lactobacillus* ve slinách

Pro zajímavost uvádíme další perspektivní testy pro dentální hygienu, které však nejsou předmětem našeho sdělení.

○ Dentocult® CA

- n přítomnost kvasinek odráží stav imunitního systému pacienta

○ Dentobuff® Strip

- n zjišťuje pufrovací kapacitu slin

Závěr

- Zubní kaz je multifaktoriální onemocnění, na kterém se podílí tzv. kariogenní mikroorganismy.
- Kariogenní mikroorganismy se do dutiny ústní dítěte přenášejí slinou nejčastěji od matky.
- Vznik kazu pak ovlivňuje výživa dítěte, ústní hygiena, příjem fluoridů, kvalita a utváření tvrdých zubních tkání, množství a kvalita slin a další faktory.

Závěr

- Zubní kaz – nejčastější chronické onemocnění dětského věku.
- Zubní kaz – 5 x častější než asthma.
- Zubní kaz – 7 x častější než senná rýma.
- Zubnímu kazu v raném věku umíme zabránit !!!

Doporučení

- Stanovit přítomnost a množství SM ve slinách těhotné ženy během preventivní zubní prohlídky. U SM pozitivních nastávajících matek nastolit preventivní opatření.
- Stanovit přítomnost a množství SM ve slinách dítěte ve věku 6 – 30 měsíců. U SM pozitivních dětí přistoupit k důkladné prevenci.
- Riziko přenosu je rovněž u starších dětí mezi 6 – 12 roky.